

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Русана Бейлери, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

за дисертационния труд на Веселина Борисова Белева на тема “Войната и музеят – структуриране на спомена в съвременния балкански роман (женски гласове от втората половина на XX век до днес)”

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия – Литературите на обединена Европа, с английски език

Веселина Белева е завършила специалност „Балканистика“ към ФСФ на СУ „Св. Кл. Охридски“, от която е придобила магистърска степен по филология. Тя е сред най-талантливите ни студенти, които не разчитат само на природната си интелигентност, а постоянно се развиват и полагат усилия в разностранни направления, защото всичко им е интересно и искат да се потопят в повече дисциплини, докато намерят удовлетворително направление, на което да посветят концентрирано време, душа и усилия. След дипломирането си Веселина Белева не се върна веднага при нас като докторант, макар че всички я очаквахме, а си даде време, за да поработи, да навлезе в музеологията и да събере опит на терен. След известно прекъсване тя възстанови на по-високо равнище сътрудничеството си с научния ръководител на магистърската дипломна работа проф. дфн Румяна Л. Станчева, чиито авангардни идеи в областта на сравнителното и балканското литературознание я вдъхновяват и ѝ дават мотивация самата тя да търси неутъпкани пътеки и необичайни перспективи за литературен анализ и сравнение. За това свидетелства съдържанието на дисертационния труд, който разгръща в неочаквана светлина познатите и често употребявани сами по себе си понятия от заглавието на темата като

„война“, „музей“, „балкански роман“ и „женски гласове“. Съставните семантични и конотационни елементи на всяко от тях са преплетени в паралелни траектории, така че нито едно да не доминира самостоятелно и непропорционално над останалите. Това безспорно е отнело много усилия на авторката и допускам, че най-трудно ѝ е било не да се задълбочи достатъчно във всеки от елементите, а точно обратното – да се откаже накрая от вече направени анализи и разсъждения, които навлизат прекалено комплексно във всеки един от тях.

Дисертационният труд се състои от четири глави, увод, заключение и библиография с общ обем от 309 стандартни страници и отговаря на всички формални изисквания. Използваната и цитираната литература включва 29 литературни произведения и 201 заглавия на критическа и теоретична литература, от които 135 са на кирилица, а 36 са ползвани в оригинал на английски, румънски и гръцки. Литературните произведения, върху които работи авторката, са със световна известност и вече са преведени на български език, така че почти всички са цитирани по българското им издание. Тъй като познавам високата чуждоезикова компетентност на докторантката, у мен се поражда въпросът дали е работила с оригинални текстове на съответните езици и доколко четенето в оригинал е/не е било релевантно към нейната тема.

Ако женското писане и виждане за света все пак може да се открие като водещ акцент в дисертацията, това е така, защото творбите, които се анализират, са плод на женски пера. Усещането за баланс обаче води авторката към постоянно търсене на контратежест. За джендър направлението в разглеждания труд като контрапункт е избран само един автор, Орхан Памук. Той е стратегически и ударно въведен в самото начало, а уместното му споменаване и по-нататък в текста неутрализира впечатлението за феминистки уклон и майсторски пренасочва вниманието към останалите ключови посоки на анализа. В дисертацията са използвани

и други балансиращи техники, за които мога специално да похваля авторката. Сред тях е представянето на дневника чрез мнението на френския литературен теоретик Морис Бланшо, в което е вмъкнат блестящо авторски коментар (с.70) *„Хибридна форма на дневника според френския литературен теоретик (бихме казали едновременно и „женска“, и „мъжка“) предлага операция за спасение от забравата“*. По подобен интелигентен и дискретен начин *„мъжкото“* присъствие е позиционирано на широка психологическа територия чрез албума и фотографията: *С техническото ѝ развитие като медия, фотографията се включва успешно в дискурса по „въобразяване“ на противника, в (пре)създаването на „другия“ по време на война. Неслучайно взаимодействието война – фотография се разглежда от философи като Ернст Юнгер и Пол Вирилио в смисъла на военна техника – фотографията е оръжие, насочено към завладяване на човешките възприятия. (с.76), а по-късно при проблематизиране на „женскостта“ на музея (в измеренията на съхраняване и консервиране) и „мъжкостта“ на войната (с представата за разрушение) (с.117).*

Веселина Белева съзнателно търси повече от една оптика във всички свои разсъждения. Тази стратегия формира невидимата структурна рамка на цялата дисертация и позволява на докторантката постоянно да намира и разгръща любопитни и състоятелни основи за съпоставка: *двойно остойносттаване на музея (с.8); двойствена стратегия на четене, пулсираща между синтагматика и парадигматика (с. 10); двойствена природа на техническия прогрес (с. 21); двойствено отношение на балканския човек към собствената му култура (с. 29); болезнена двойственост на спомена (с. 83); изкуствена двойственост между „тях“ и „нас“ (с.105); отразяващата носталгия се основава на двойно виждане (с.166); обобщение на метафорични двойки понятия (с.200). Приведох за пример само случаите, в които числено е оповестено*

разслояването и съпоставянето, но реалният процес в дисертацията тече постоянно, плъзга се по различните показатели, води до изводи и обобщения или служи като естествен преход от тема в тема. Дори професионалните литературни критици рядко достигат до подобно майсторство на изказа, което позволява да се поддържа постоянен интерес към дълъг текст на висок стил по сложна тематика, без да се затрудни разбирането му. Интертекстуалният начин, по който тече изложението, ме впечатлява почти толкова, колкото и безспорно оригиналните поводи за съпоставки, парадокси, асоциации и връзки, които възникват и се сменят като кадри на филм, но всички са точно на мястото си. Веселина Белева прескача със завидна лекота и естественост от жанр към жанр, от автор към автор, от експонат към експонат, прави хоризонтални връзки на повисоко метафорично равнище и не забравя бързо да се върне на базово равнище към изходните понятия. Ето един приятен пример, който излъчва пълно владение на литературните и критически текстове до степен, в която концептуалната рамка се разгръща и попълва с огромна лекота само в едно изречение: *Всъщност и чантата, и албумите са „пътуващи музеи“ (пълни с лични движими културни ценности), каквато е пълната с цитати от различни писатели, „стара като Мъртво море“ въображаема кесия на Елиф Шафак, метафора на нейната собствена литературна памет (с.111).* Интелектуалното господство над текстове, подтекст и интертекстуални канали е метаумение, което съм много щастлива да констатирам в наш докторант. Веселина Белева заяви подобен стремеж още в магистърската си теза, който сега е успяла да развие до почти интуитивно боравене с огромно количество материал и постоянното му преформатиране спрямо конкретна задача. Постигнатото дотук гарантира и в бъдеще задълбочени и оригинални научни резултати от този млад учен, независимо от обекта на изследване, който ще избере по-нататък.

Единствената подглава, която ме затрудни в четенето е „Музата и лицето на войната”. Струва ми се, че мисълта тече по-сложно и по-абстрактно от всичко, което аз като читател разбирам под понятието „муза”. Затова бих помолила докторантката да синтезира семпло в отговора си в не повече от пет изречения каква муза, защо муза и дали има игра на думи *муза-музей*.

Авторефератът на дисертацията е със стандартен обем от 23 компютърни или 29 стандартни страници. Той отразява точно и адекватно съдържанието и основните идеи на труда и съдържа цитати, които са най-органично свързани със структурата му. Научният принос е синтезиран в 4 параграфа и е съсредоточен в областта на литературната компаративистика. Смятам, че може да бъде добавен и приносен елемент в областта на музеологията, който да акцентира върху предложената методика за анализ на различните категории музейни експонати от литературоведска перспектива. Познавам Веселина Белева като изключително скромна човек и затова допускам, че не оценява структурата на дисертацията си като систематизирано методическо помагало в това интердисциплинарно направление, но съм убедена, че в бъдеще моделът, конструиран логически и философски от нея, ще бъде активно и успешно използван от нейни последователи. Смятам, че трудът трябва обезателно да се публикува, като една онлайн версия би достигнала до повече специализирани читатели.

Веселина Белева има общо осем научни публикации, с които изпълнява изискванията на Закона за развитието на академичния състав. От тях три статии са стриктно по темата на дисертацията, а останалите пет имат отношение към музея като нейна месторабота. Две от статиите по темата - *Музеят – начини на употреба в два балкански романа* („Черно мляко“ от Елиф Шафак и „Музеят на безусловната капитулация“ от Дубравка Угрешич) и *Войната и музеят – пресрещания в романите на*

Дубравка Угрешич и Блага Димитрова, са публикувани съответно през 2017 г. и 2018 г. в авторитетното българско списание за съпоставително литературознание *Colloquia Comparativa Litterarum*, а третата статия - *Към литературната памет за войната (по примери от романи на Астрид Линдгрен, Дидо Сотриу и Габриела Адамецяну)*, е част от сборника в чест на научния ѝ ръководител проф. дфн Румяна Л. Станчева от 2019 г. Статиите имат пряка връзка с конкретни части на дисертацията, като ми прави отлично впечатление, че не са просто включени в големия текст, а мотивите в тях са преосмислени от по-различен ъгъл и за вплитането им в дисертацията е положен видим труд, търсена е стилистика и лексика, извършено е доосмисляне, за да бъдат в органично единство с общата структура. Прави впечатление, че статиите, отразяващи музейната работа на авторката, третираат теми и изложбени експонати, които са оригинални и неизвестни в културните и литературни среди и сами по себе си имат приносен характер. Посоченият превод от албански език за „Творчеството на албанските емигранти от Македония“ е работен от оригинален текст на албански език и след публикуването му е цитиран многократно в различни научни среди, поради необичайната си тема, пряко свързана както със сравнителното литературознание, така и с литературите на обединена Европа, а и с нашите исторически съседи. Преводът е направен прецизно, с богат речник и изискан научен стил, което винаги ме е карало да съжалявам, че пътят на Веселина Белева не е продължил в посоката на албанския език, литература и преводна дейност, за които е демонстрирала безспорен талант. В автобиографията на докторантката откриваме още 14 публикации, свързани с музейното дело и с гр. Исперих. Заглавията им са атрактивни и нямам съмнение, че равнището им на оригиналност и информативност е привлякло вниманието и любопитството на много читатели извън специализираните среди. Популяризацията на научните факти и резултати също е цел на науката и много се гордея, че Веселина

Белева демонстрира ярък принос и ангажираност точно в това направление.

Заклучение: Дисертационният труд на Веселина Борисова Белева има всички качества за успешна защита и отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в направление 2.1. Филология. По закон не се предвижда по-нататъшна диференциация на това заключение, но като рецензент чувствам вътрешна необходимост да добавя *cum laude* като морална награда за положен труд и демонстрирания научен резултат.

София,
08.05.2020

Рецензент:
доц. д-р Р. Бейлери